

Návrat do dějin a zítřek Evropy

Ladislav Hejdánek

◆ přednáška | přípravné poznámky, česky, vznik: 1990/1991 ◆ poznámka: přípravné body k zatím blíže neurčenému vystoupení

◆ lecture | preparatory notes, Czech, origin: 1990/1991

Návrat do dějin a zítřek Evropy

Ladislav Hejdánek

◆ přednáška | přípravné poznámky, česky, vznik: 1990/1991 ◆ poznámka: přípravné body k zatím blíže neurčenému vystoupení

◆ lecture | preparatory notes, Czech, origin: 1990/1991

Návrat do dějin a zítřek Evropy

Ladislav Hejdánek

◆ přednáška | přípravné poznámky, česky, vznik: 1990/1991 ◆ poznámka: přípravné body k zatím blíže neurčenému vystoupení

◆ lecture | preparatory notes, Czech, origin: 1990/1991

Návrat do dějin a zítřek Evropy [1990]

01 Vítězství demokratických mocností 1918 a zvláště rozpad Rakouska-Uherska uvolnil národům východní Evropy a zvláště střední Evropy cestu nejen k emancipaci, ale především k vyššímu typu zapojení do Evropy nejen v politickém, ale také kulturním a duchovním smyslu. Různé národy toho dokázaly využít nesterannou měrou.

02 Až na výjimky nebylo v té době pro celoevropské otázky vůbec a pro kulturní a duchovní jednotu Evropy v západoevropských zemích dost porozumění. Vývoj událostí ukázal, že vedoucí mocnosti vítězné strany kalkulovaly víc mocensko-politicky než principiálně a že navíc kalkulovaly špatně.

03 Jak tváří v tvář fašismu a nacismu, tak tváří v tvář bolševizmu resp. stalinismu a poststalinismu resignovali političtí vůdcové Západu na svou odpovědnost za celou Evropu a dokonce i své vlastní národy bránili způsobem málo účinným a leckdy neúčinným. Místo na nové myšlenky a koncepce se více spoléhali na nové zbraně.

04 Dnes došlo k čemuś zcela mimořádnému, co musí být teprve analyzováno a hodnoceno: prakticky v týž dějinnou chvíli dochází bez mocenské konflagrace a válečných hrůz a také bez intervencí zvenčí k obrovským strukturálním změnám nejen v zemích bývalého sovětského bloku a dokonce v samotném Sovětském svazu, ale dokonce i v řadě dalších evropských zemích.

05 Národy, které se v posledních 40 až 70 letech nesměly nebo nemohly rozvíjet v kontaktu se západní Evropou, hledají dnes nejen svou vlastní novou identitu, ale také své nové místo v budoucí Evropě, jejíž jednotu nemůže spočívat jen na prostředcích ekonomických a technických. Ekonomické a technické (leckdy i vědecké) zpoždění těchto národů zdaleka neznamena jejich inferioritu ve všech směrech, významných pro budoucnost.

06 Zejména bude třeba vážně počítat s odlišnou dějinnou zkušeností, kterou tyto národy získaly v uplynulých desetiletích a kterou nemohou a asi ani nebudou chtít prostě zapomenout a vymazat ze svého povědomí. Tato odlišná dějinná zkušenost nemá a nebude mít charakter pouhého handicapu nebo pouhé politováníhodné překážky, ale musí být hodnocena všestranně a především těmito národy samotnými.

07 Přinejmenším ve střední Evropě lze sledovat jisté známky rychlého uvědomovacího procesu, v němž si národy této oblasti uvědomují nejen onu nově se otvírající perspektivu odpovědnosti za vlastní osudy, ale také za osudy Evropy jako kulturního a duchovního „celku“. A nejde tu jen o nepočetné myslitele a intelektuály vůbec, nýbrž o široké kruhy více nebo méně vzdělané veřejnosti. Zdá se, že jsme svědky toho, jak se formuje myšlenka odpovědnosti za celou Evropu paralelně s myšlenkou odpovědnosti za vlastní společnost a vlastní národ s větší naléhavostí, než jak ji známe ze zemí evropského Západu.

08 Svou přináležitost k Evropě, tj. své evropanství si přinejmenším středoevropané uvědomují asi silněji než Západoevropané, zejména tam, kde už překonali horečku nacionalismu. Je tomu tak nejspíš proto, že museli prožít relativně dlouhé období ohrožení svého evropanství. Proto jsou nakloněni chápat otázky evropské budoucnosti vážněji a hlouběji a nevidět v obnově svých svazků s Evropou především problém technické a ekonomické integrace, dokonce ani jen politické integrace.

09 Budoucnost Evropy jakožto Evropy nemůže být postavena na vědě a technice, které jsou sice mocným, ale přece jen vedlejším produktem evropské vzdělanosti, produktem ambivalentním, ba nebezpečným, nejen lidstvo a civilizaci ohrožujícím a ničícím, ale devastujícím dokonce samu přírodu. Vědecké poznání a technika na něm založená musí být dnes viděna ve vší své problematičnosti.

10 Dnes nově chápeme Baconovo heslo, že vědění je moc. Víme už, že vědění, které se stalo mocí, přestalo být pravdivé, přestalo být „pravým“ vědění. Věda, důvěrně spjatá s technikou a ekonomikou, ztratila porozumění pro „to pravé“ a stala se tak jen produktem, výrazem své doby, tj. doby tzv. moderního člověka. Z hlediska nejlepších evropských tradic nemůže být přehlédnuta otřesenost a přímo úpadkovost „modernity“.

11 Jednou z námitek proti ekonomické a politické integraci Evropy je výtku otvírajícího se nebezpečí kulturního imperialismu. Dvoznačnost této formulace dovoluje, aby se za ní skrýval kulturní a duchovní provincialismus se svými komplexy. Pravdivé jádro zmíněné výtky spočívá v rozpoznání, že otázky ekonomické a politické moci musí být oddělovány od otázek kulturní a duchovní orientace. Státní a společenský provoz musí být držen v mezích nejen uvnitř států, ale také na mezinárodní úrovni.

12 Národy střední a východní Evropy se budou proto hlásit k spolupráci na formování tváře budoucí Evropy po kulturní a duchovní stránce, a to navzdory vlastnímu zaostávání v záležitostech ekonomiky, techniky a často i vědy. Navazování mnohostranných kulturních svazků a forem spolupráce mezi oběma dosud nejrozličnějšími přehradami oddělenými částmi Evropy a vůbec mezi národy celé Evropy musí být nesené nikoliv úsilím o ovlivňování těch druhých, nýbrž v duchu mnohostranného dialogu.

13 Společným základem takového dialogu by mělo být vyostřené vnímání a co nejintenzivnější rozbory současné evropské krize, tj. krize na prvním místě ideové, kulturní a duchovní. Národy Evropy jsou dnes postaveny před dějinnou výzvou, jejímž vnějším příznakem jsou obrovské proměny v polovině Evropy. Návratem těchto národů do Evropy je exponována otázka hlubší: stane se Evropa opět živým, aktuálním kulturním a duchovním fenoménem?

14 Dnes tedy nejde jen o to, zda se národy střední a východní Evropy navrátí do dějin, ale o to, zda se do dějin vrátí sama Evropa. Ta dosud představovala jednotu pouze in

potentia, in nuce, in spe. Dnes stojí před otázkou: bude s to se stát jednotou „v duchu a v pravdě“?